

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ І ТИПОВИХ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

Шевчук В.М., к.ю.н., доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Досліджуються криміналістична характеристика злочинів та її співвідношення із типовими тактичними операціями. Обґрунтовується, що криміналістична характеристика злочину виступає інформаційною базою побудови та реалізації тактичних операцій. Проаналізовано наукові підходи до освітленої проблеми, проведено їх критичний аналіз. Доведено, що врахування слідчим криміналістичної характеристики злочину зумовлює вибір тактичних операцій, її спрямованість та зміст, оптимізує слідчу діяльність.

Ключові слова: криміналістична характеристика злочинів, типові тактичні операції, оптимізація слідчої діяльності, криміналістична теорія тактичних операцій.

Шевчук В.М. ПРОБЛЕМЫ СООТНОШЕНИЯ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ И ТИПОВЫХ ТАКТИЧЕСКИХ ОПЕРАЦИЙ / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Исследуются криминалистическая характеристика преступлений и ее соотношение с типовыми тактическими операциями. Обосновывается, что криминалистическая характеристика преступления выступает информационной базой построения и реализации тактических операций. Проанализированы научные подходы к рассматриваемой проблеме, проведено их критический анализ. Доказано, что учет следователем криминалистической характеристики преступления обуславливает выбор тактических операций, ее направленность и содержание, оптимизирует следственную деятельность.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика преступлений, типичные тактические операции, оптимизация следственной деятельности, криминалистическая теория тактических операций.

Shevchuk V.M. THE RELATION BETWEEN CRIMINALISTICS CHARACTERISTICS OF CRIMES AND TYPICAL TACTICAL OPERATIONS / National legal university of the name of Yaroslava Wise, Ukraine

Criminalistics characteristics of crimes and its relation to typical tactical operations are studied. It is argued that criminalistics characteristic of crime is the information base for designing and realization of tactical operations. Scientific approaches to the issue are described and critically analyzed. It is stated that the investigator's taking into account of criminalistics characteristic of the crime determines the choice of tactical operations, its content and directedness, optimizes the investigatory activity.

The concept of tactical tasks, their types and effects on the formation and implementation of tactical operations are studied. It is argued that a tactical operation is directed at the accomplishment of a tactical task, which should be understood as a problem resulting from a particular situation and the subject of proof. Such problem needs solving in the process of investigation and judicial proceedings, which presupposes the application of tactical means, including tactical operations. Types of tactical tasks may be distinguished according to the stages of criminal procedure: a) tactical tasks of the preliminary investigation; b) tactical tasks of judicial proceedings, c) tactical tasks that need their accomplishing prior to preliminary investigation (tactical tasks of eliciting the properties of the crime).

It is argued that functions of tactical operations reflect and determine the role and purpose of this tactical means for the optimization of the process of preliminary investigation and the trial in general, and accomplishing tactical tasks related to certain situations in the investigation and trial, in particular. The content of inner and outer functions of tactical operations is examined. Cognitive, prognostic, regulatory, organizational, constructive, searching, and preventive functions are inherent in tactical operations.

Some issues related to the study of a typical tactical operation as a structural element of a particular criminalistics method are considered. Various approaches to understanding typical tactical operations and their role in different methods of crime investigation are described and critically analyzed. Arguments are provided for the need for designing and applying typical tactical operations in the structure of criminalistics methods as effective means of accomplishing tactical tasks of preliminary investigation. Type of crime, stage of investigation, investigation situation and tactical task should be taken into account when studying tactical operations.

Key words: criminalistics characteristics of crimes, typical tactical operations, optimization of the investigatory activity criminalistics theory of tactical operations.

Криміналістична характеристика злочинів служить інформаційною базою для побудови типових тактичних операцій, що дозволяє не тільки формувати типові моделі вирішення системних завдань, а й забезпечувати необхідною кримінально значущою доказовою й орієнтуючою інформацією увесь процес досудового розслідування. Знання слідчим криміналістичної характеристики дозволяє точніше оцінювати слідчу ситуацію, обґрунтовано

будувати слідчі версії, оптимально організувати й цілеспрямовано планувати розслідування, раціонально визначаючи комплекс слідчих дій та їх послідовність, своєчасно застосовувати потрібні технічні засоби, обирати найефективніші тактичні операції. Взаємозв'язок і взаємовідносини криміналістичної характеристики злочинів і тактичної операції виступає підсистемою процесу розслідування, тому перспективним напрямком криміналістичних досліджень виступає проблема співвідношення і взаємовпливу зазначених категорій криміналістики.

Разом з тим, варто зауважити, що на сьогодні в криміналістичній літературі відсутні праці, які б висвітлювали роль і значення криміналістичної характеристики для формування тактичних операцій. Лише окремі науковці фрагментарно або в порядку постановки проблеми звертають увагу на деякі аспекти зазначеного питання [13, 222-262; 20, 22-25; 4, с. 77-108, 133-146; 3, 124-131; 16, 8-75]. Крім того, забезпечення планування, реалізації, визначення структури та спрямованості тактичних операцій тісно пов'язані зі змістом типових версій, які визначаються особливостями криміналістичної характеристики виду (групи, підвиду) злочинів [8, 56-60; 18, 333-344; 19]. Цю залежність Є.О. Підусов пояснює тим, що «типовим версіям відповідають типові плани розслідування, тобто плани перевірки версій. Зміст типових планів перевірки версій збігається зі змістом тактичних операцій, спрямованих на перевірку цих версій» [15, 11].

Криміналістична характеристика злочинів, будучи системою «відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду, що відбивають закономірні зв'язки між ними і слугують побудові й перевірці слідчих версій при розслідуванні конкретних злочинів» [11, 16], виступає інформаційним підґрунтям планування й організації розглядуваних тактичних операцій. Цей процес треба визнати закономірним, він має необхідний, повторюваний, стійкий загальний характер, без якого вирішення системних завдань досудового провадження неможливе [13, 117-118].

Пристаючи до дослідження взаємозв'язку «типова тактична операція – криміналістична характеристика злочину», необхідно виходити з того, що кожен злочин як явище об'єктивної дійсності містить елементи загального та окремого. Загальне дозволяє дослідити повторюваність тих чи інших ознак явища, визначити певні тенденції, закономірності, що дає змогу віднести це явище до певного виду, класу. Така повторюваність, однотипність, подібність злочинів та відповідно елементів криміналістичної характеристики, обставин, які підлягають з'ясуванню, дозволяє розробляти відповідну методичку розслідування злочинів певного виду, а також рекомендації щодо формування та застосування тактичних операцій. Разом з тим, для кожного виду злочину, поряд із загальними елементами, існують й окремі, індивідуальні, що дозволяє говорити про неповторність та індивідуальність. Саме така індивідуальність кожного злочину обумовлюється способом вчинення, типовими слідами, особою злочинця та потерпілого, способами приховування тощо, тобто елементами криміналістичної характеристики злочинів.

Передусім варто зазначити, що елементи криміналістичної характеристики певного виду злочину знаходять своє вираження при плануванні і проведенні тактичних операцій, впливають на їх структурну складову. Тому їх вибір і порядок проведення визначаються змістом і характером конкретного виду злочину, тобто виявляється зв'язок усіх чинників, зумовлюючих формування тактичної операції, певний алгоритм системно-структурного аналізу. Окрім цього, вид злочину безпосередньо впливає на зміст тактичної операції, тобто здійснює відповідний управлінський вплив на неї. Тому врахування особливостей виду злочину, криміналістичної характеристики злочину є важливою умовою при прийнятті науково обґрунтованих, оптимальних рішень тактичного й методичного характеру. У зв'язку із цим, підкреслимо, що процес розслідування злочинів можна уявити так: "вид злочину – слідча ситуація – етап розслідування – тактичні завдання – тактичні операції". Інакше кажучи, базовою, ключовою, вихідною ланкою вказаного процесу розслідування злочинів шляхом тактичних операцій виступає вид злочину.

У дослідженні цієї проблеми важливо, на нашу думку, враховувати напрямки й ланки взаємозв'язку «вид злочину – криміналістична характеристика злочину – слідча ситуація – етап розслідування – тактичне завдання – типова версія – типова тактична операція».

По-перше, криміналістична характеристика злочинів зумовлює планування й організацію тактичних операцій і виступає їх інформаційною базою. Відмічаючи її значущість для тактичних операцій і вказуючи на те, що вона є для них інформаційним фундаментом, В.І. Шиканов писав: «Виявлення практично значущих структурних елементів криміналістичної характеристики окремих видів злочинів, з'ясування їх сутності, зокрема, сутності типових слідчих ситуацій, які закономірно повторюються при розслідуванні злочинних посягань одного і того ж виду, а також пізнання кореляційних залежностей та інших зв'язків між окремими структурними елементами цієї системи дозволяють не тільки чітко визначити основні тактичні завдання посадових осіб, покликаних розкрити й розслідувати злочин, а й певною мірою алгоритмізувати їх дії, оптимізувати кримінальне судочинство в цілому» [20, 22]. Солідарність з такою точкою зору виявляє й І.М. Комаров, розділ монографії якого має назву «Криміналістична характеристика злочинів як інформаційна база криміналістичних операцій» [13, 222-262].

По-друге, слідча ситуація, етап розслідування, окремі тактичні завдання на підставі їх взаємодії визначають специфіку планування й реалізації тактичних операцій. У зв'язку із цим, Д.П. Поташник стверджує, що тактична операція в кожному конкретному випадку залежить від виду розслідуваного злочину й від слідчої ситуації. У загальній структурі розслідування вона формується в межах програмно-цілового комплексу. Тактичні завдання, конкретизовані предметом доказування по розглядуваній справі, базуються на аналізі слідчої ситуації, знаходяться у програмно-ціловому комплексі й обумовлюють фактичний матеріал, необхідний для прийняття правильного тактичного рішення [17, 30-35]. До того ж оцінка слідчої ситуації реалізується саме в тактичному рішенні, вираженому в плануванні розслідування. Тактична операція, як поєднання тактичних прийомів, слідчих чи інших дій і заходів, покликана розв'язувати такі завдання розслідування, які не можуть бути вирішені застосуванням окремого тактичного прийому і проведенням конкретної слідчої дії [10, 107-109].

По-третє, досить важливим напрямком досліджуваного взаємозв'язку виступає положення про те, що структура і зміст тактичних операцій тісно пов'язані зі змістом типових версій, що визначаються особливостями криміналістичної характеристики виду (групи) злочинів. Типова версія, як різновид слідчої версії, – це проблематичне, вірогідне значення, що потребує перевірки сутності або причин досліджуваної в справі події, факту, обставин. Найважливіше практичне значення мають наукові положення, використовувані для побудови типових версій, які поряд з характеристикою відображуваного в них об'єкта пізнання містять опис слідів, притаманних йому в певних ситуаціях. Це дає можливість побудувати найбільш реальну версію на підставі виявлення подібності між досліджуваними фактами й відповідними типовими обставинами. Усе це вказує на те, що проблеми розробки тактичних операцій і типових версій дуже тісно взаємопов'язані.

Вищевказані ланки взаємозв'язків за своєю сукупністю зумовлюють і утворюють закономірності збирання, дослідження й оцінки необхідної кримінально значущої інформації (доказової й орієнтуючої) із процесів цілісного її руху в ситуаціях учинення злочинів з метою вирішення системних завдань досудового слідства. Отже, інформаційним підґрунтям формування типових тактичних операцій виступає криміналістична характеристика певного виду злочину. Вважаємо, правильно зазначається у спеціальній літературі, що зміст і спрямованість тактичної операції зумовлені: а) слідчою ситуацією і б) груповими (видовими) особливостями розслідуваного злочину [6, 179-181].

На сьогодні у криміналістичній доктрині, незважаючи на дискусійність порушеної нами проблеми, більшість провідних учених визнають не тільки доцільність, а й необхідність розроблення криміналістичної характеристики злочинів як основи побудови й формування оптимальних методик розслідування окремих видів злочинів і використання їх у цьому процесі. У сучасній криміналістиці така характеристика розглядається як інформаційна модель типових ознак певної категорії (групи) злочинів, у якій на статистичному рівні віддзеркалені кореляційні взаємозв'язки між її елементами [1, 687-688].

Останнім часом серед учених-криміналістів висловлювалася точка зору про недоцільність існування такої категорії, як «криміналістична характеристика злочинів» й використання її у практиці розслідування злочинів, оскільки вона не відповідає науковим вимогам [2, 739]. На наше переконання, криміналістична характеристика злочинів – це не криміналістичний

пережиток минулого, не «ілюзія» і не «криміналістичний фантом», а реально діюча наукова категорія криміналістики, яка слугує підґрунтям для розробки найбільш цілеспрямованих і ефективних методик розслідування злочинів, у тому числі й тактичних операцій. Заслугує на увагу позиція В.А. Журавля, який стверджує, що криміналістична характеристика це не ілюзія, а реально існуюча й вельми важлива в науково-теоретичному і практичному плані категорія, яка ще повністю не вичерпала свій внутрішній потенціал і тому потребує подальшого розроблення [8, 143].

Криміналістичну характеристику злочинів слід розглядати як два складники: а) як теоретичну концепцію – основи формування окремих методик розслідування злочинів і б) як робочий інструмент розслідування (його інформаційну базу), як систему зібраних і узагальнених даних про криміналістично значущі ознаки певного виду (групи) злочинів. Отже, криміналістична характеристика злочинів – це узагальнена інформаційна модель, що є систематизованим описом типових криміналістично значущих ознак окремих видів, груп злочинів, що відображають закономірні зв'язки між ними і слугують побудові й перевірці слідчих версій при розслідуванні конкретних злочинів, мають суттєве значення для їх виявлення, розкриття та розслідування, у тому числі шляхом проведення тактичних операцій.

Для формування тактичних операцій при розслідуванні злочинів вирішального значення набувають такі елементи криміналістичної характеристики, як способи учинення злочину, типові сліди, обстановка вчинення таких злочинів, особа злочинця, особа потерпілого. Водночас слід зауважити, що аналізу таких зв'язків, вочевидь, недостатньо, щоб типова криміналістична характеристика злочинів виконувала у процесі досудового слідства функції робочого інструменту розслідування. Як бачимо, криміналістична характеристика як єдине ціле, вона набуває практичного значення у випадках, коли встановлені кореляційні зв'язки й залежності між її компонентами, коли ці зв'язки є закономірними й вираженими в різноманітних кількісних показниках. У цьому випадку дані про ці залежності можуть виконувати вказану вище функцію – служити підставою для побудови типових версій щодо конкретної розслідуваної версії кримінального провадження.

Типовим версіям відповідають типові плани розслідування, плани перевірки версій. Зміст таких типових планів і тактичних операцій, спрямованих на перевірку версії або розслідування злочину, загалом збігається. Ось чому вважаємо справедливою точку зору О.Н. Колесниченка й Г.А. Матусовського, що використання систем типових версій вносить у розслідування елемент точності, повноти розслідування, допомагає слідчому проаналізувати відомі йому аналогічні ситуації й відібрати підходящі під конкретний випадок з літературних джерел. Ознайомлення зі схемою таких версій дозволяє миттєво охопити й перспективно накреслити всі можливі основні напрямки розслідування [12, 10].

Які ж кореляційні зв'язки й залежності знаходяться у вищенаведених структурних елементах криміналістичної характеристики злочину? Детальний аналіз змісту цих елементів свідчить про те, що вихідна інформація має однозначний зв'язок із фактом учиненого злочинного діяння, тобто однозначно вказує на те, що в наявності факт вчинення конкретним злочинцем. Спосіб злочину, як елемент типової криміналістичної характеристики злочину має складну структуру і з урахуванням виражених у його змісті кількісних даних, ґрунтується на вірогідно статистичних зв'язках. Обстановка злочину характеризується приготуванням засобів та умов, здатних полегшити реалізацію умислу на вчинення цього злочину, їх використання у процесі його вчинення, а також пошуки можливостей як при підготовці і вчиненні злочину, так і після вжиття засобів щодо його ефективного приховання. Відомості про обстановку вчинення злочину ґрунтуються як на вірогідно статистичних зв'язках, так і на вірогіднісних, тобто без статистичного показника.

Використання криміналістичної характеристики злочинів, наприклад, у практиці планування, організації і проведення тактичних операцій, може бути успішним, якщо застосовувати такий метод, як криміналістичний аналіз [7, 51-54], сутність якого полягає в максимальному використанні знань криміналістики для дослідження інформації, яку потрібно опрацювати в процесі кримінального провадження. На теоретичному рівні цей метод становить вивчення різного ступеня загальності закономірностей конкретного злочину, видів злочинів, що виявляються за наявності певних чинників. Криміналістичний аналіз практично неможливо здійснити без урахування інформації типової криміналістичної характеристики злочину.

Застосування цього методу надає можливості визначити характерні ознаки певного виду злочинів, що створює умови для розробки ефективних рекомендацій побудови й реалізації окремих криміналістичних методик, у тому числі й формування тактичних операцій.

Криміналістична характеристика злочинів є інформаційною системою, що забезпечує побудову типових слідчих версій, зміст яких указує суб'єктові доказування на типові слідчі завдання й цілі певного етапу досудового провадження. З урахуванням того, що «про типові версії, як правило, згадується в контексті побудови робочих версій, які висувуються під час розслідування конкретного злочинного прояву» [9, 159] і, що будь-яка правильно побудована типова версія може служити підставою для висунення конкретної версії, можна дійти закономірного висновку, що система типових слідчих версій є основою побудови системи конкретних слідчих версій, зміст яких формулює певне системне завдання розслідування (систему цілей) і вирішення яких можливе через тактичні операції. Іншими словами, криміналістична характеристика злочинів фактично виступає інформаційною базою побудови типових тактичних операцій досудового розслідування, яка відповідає за формування їх типових моделей, системних тактичних завдань розслідування окремих видів та груп злочинів.

Отже, проведений аналіз наукових підходів до формування тактичних операцій дозволяє стверджувати, що нині у криміналістичній літературі і практиці немає однотайності щодо зумовленості тактичних операцій видом злочину, криміналістичною характеристикою злочину. На наш погляд, дослідження цієї проблеми потребує визначення взаємозв'язку «тактична операція – вид злочину», проведення поглибленого аналізу криміналістичної характеристики злочину як інформаційної бази, впливу її елементів на планування та проведення тактичних операцій. Саме такий підхід створює перспективи та умови для всебічного вивчення, дослідження сутності тактичної операції та є підґрунтям у формуванні криміналістичних рекомендацій для практичної діяльності з розслідування (судового розгляду) злочинів. А отже, аналіз зумовленості тактичних операцій видом злочину, криміналістичною характеристикою злочину – один із визначальних напрямів дослідження криміналістичної теорії тактичних операцій.

Вид злочину із подібними елементами криміналістичної характеристики впливає на виникнення тактичних завдань на певній стадії кримінального провадження та, відповідно, на прийняття рішення про проведення тактичних операцій. Необхідність вирішення певних тактичних завдань вимагає аналізу, встановлення елементів криміналістичної характеристики злочину та забезпечує правильний вибір тактичного арсеналу слідчим, суддею. Тому аналіз, дослідження виду злочину набуває суттєвого значення для розслідування злочинів, як у методичному, так і в тактичному плані. Саме цим і визначається співвідношення, взаємозв'язок та обумовленість виду злочину, елементів криміналістичної характеристики й тактичних операцій. Іншими словами, йдеться про пряму залежність методики розслідування злочинів, тактичних операцій від виду злочину, криміналістичної характеристики злочину.

Отже, взаємозв'язок та взаємовплив криміналістичної характеристики злочинів та тактичних операцій цілком очевидний і не викликають сумнівів. Тактичні операції формуються в рамках певного виду злочину, криміналістична характеристика є інформаційним підґрунтям їх формування і враховуються при їх побудові та плануванні. Розглядувана детермінованість проявляється ще й у тому, що вид злочину, криміналістична характеристика злочину: 1) обумовлює потребу в побудові і застосуванні тактичної операції взагалі, виходячи зі специфіки предмета доказування, диспозиції статті Особливої частини Кримінального кодексу України, криміналістичної характеристики; 2) визначає спрямованість тактичних операцій, залежно від безпосереднього об'єкта злочинного посягання (злочини проти власності та ін.) та умов вчинення злочину; 3) визначає структуру тактичної операції, тобто систему слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, які входять у тактичну операцію, їх варіантність, здійснюючи тим самим певний управлінський вплив на будь-яку тактичну операцію. У цьому сенсі врахування особливостей виду злочину, обставин, що підлягають з'ясуванню, елементів криміналістичної характеристики є важливою умовою при прийнятті науково обґрунтованих, оптимальних рішень тактичного та методичного характеру. Криміналістична характеристика злочинів слугує інформаційною базою для формування та реалізації типових тактичних операцій, застосування яких спрямовано на оптимізацію слідчої та судової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверьянова Т.В. Криминалистика : учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская ; под ред. проф. Белкина Р.С. – М. : НОРМА-ИНФА, 1999. – 990 с.
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики / Р.С. Белкин. – 3-е изд., доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.
3. Вандышев В.В. Тактическая операция по изучению личности жертвы насильственного преступления / В.В. Вандышев // Тактические операции и эффективность расследования : сб. науч. тр. – Свердловск : Свердл. юрид. ин-т, 1986. – С. 124-131.
4. Гармаев Ю.П. Должностные преступления в таможенных органах / Ю.П. Гармаев. – М. : Юрлитинформ, 2002. – 173 с.
5. Головин А.Ю. Современные подходы к пониманию криминалистической характеристики преступлений / А.Ю. Головин, М.А. Берестнев // Криміналістика 21 століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 250-254.
6. Драпкин Л.Я. Криминалистика : учебник / Л.Я. Драпкин, В.Н. Карагодин. – М. : ТК Велби ; Проспект, 2007. – 482 с.
7. Дулов А.В. Метод криминалистического анализа / А.В. Дулов // Криминалистика : учеб. пособие ; под ред А.В. Дулова. – Мн. : НКФ «Экоперспектива», 1996. – С. 51-54.
8. Журавель В. Криміналістична характеристика злочинів: реальність чи ілюзія? / В. Журавель // Прав. часопис Донец. ун-ту. – 2001. – № 1 (6). – С. 56-60.
9. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія / В.А. Журавель. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2012. – 304 с.
10. Ищенко Е.П. Криминалистика : Краткий курс / Е.П. Ищенко. – М. : Юридическая фирма «КОНТАКТ» : ИНФРА-М, 2003. – 302 с.
11. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. – Х. : Харьк. юрид. ин-т, 1985. – 93 с.
12. Колесниченко А.Н. О системе версий и методике их построения / А.Н. Колесниченко, Г.А. Матусовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – К. : Вищ. шк., 1970. – Вып. 7. – С. 10.
13. Комаров И.М. Криминалистические операции досудебного производства в системе методики расследования преступлений : монография / И.М. Комаров. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 304 с.
14. Коновалова В.О. Вибрані твори / В.О. Коновалова. – Х. : Апостиль, 2012. – 240 с.
15. Пидусов Е.А. Тактические операции, проводимые при расследовании преступлений о незаконном обороте наркотиков : учеб. пособие / А.Е. Пидусов. – Воронеж : Воронеж. ин-т МВД России, 2001. – 157 с.
16. Пономарева Л.В. Методика расследования изнасилований / Л.В. Пономарева. – М. : Юрлитинформ, 2002. – 152 с.
17. Поташник Д.П. Криминалистическая тактика : учеб. пособ. / Д.П. Поташник. – М. : Изд-во Зерцало, 1998. – 62 с.
18. Синчук О.В. Типові версії в методиці розслідування злочинів: шляхи та засоби формування / О.В. Синчук // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во «Кроссроуд», 2009. – Вип. 17. – С. 333-344.
19. Синчук О.В. Типові версії в структурі криміналістичної методики : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза» / О.В. Синчук. – Х., 2010. – 19 с.
20. Шиканов В.И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений / В.И. Шиканов. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1983. – 200 с.